

Закупівельні ціни на молоко в США формуються під впливом попиту та пропозиції. В умовах обмеженої купівельної спроможності роль собівартості виробництва при формуванні ціни на сировину нівелюється, оскільки кінцевих споживачів не цікавить її рівень. Тому для вирішення питання щодо підвищення економічної ефективності виробництва молока необхідно приділяти значну увагу освоєнню нових ринків.

Важливу роль для підвищення економічної ефективності молочної галузі відіграє розвиток організаційних умов виробництва молока, зокрема підвищення концентрації за рахунок кооперування товаровиробників. Майже 80% валового обсягу виробництва забезпечується товаровиробниками, що входять до складу 50 найбільших кооперативів. Так, лише на п'яти із них одержують 33,5 млн т молока, що становить близько 39,8% загального обсягу виробництва в країні. При цьому вони об'єднують понад 22 тис. товаровиробників (табл.3).

3. Найбільші кооперативи з виробництва молока в США

Назва	Обсяг виробництва молока, млн т	Кількість членів
Дейрі Фармерс оф Америка (Dairy Farmers of America)	15,924	14329
Каліфорнія Дейріз Інк. (California Dairies Inc.)	6,640	672
Ленд-о-Лейкс (Land O' Lakes)	5,527	4610
Молочна асоціація Північного Заходу (Northwest Dairy Association)	2,902	732
Дейрілі Кооперативз Інк. (Dairylea Cooperatives Inc.)	2,495	2511

Саме за рахунок поширення кооперації, поглиблення спеціалізації та підвищення концентрації у молочному скотарстві американські фермери забезпечують економічну ефективність виробництва молока. Це відбувається за рахунок впровадження сучасних технологій організації виробництва: утримання корів, годівлі, доїння та інноваційних підходів до вирішення проблем молочної галузі. Всі ці вищепераховані заходи дають можливість забезпечити ефективний розвиток національного ринку молока, а також високу конкурентоспроможність готової молочної продукції на світових ринках. Тому ми вважаємо, що американський досвід молочників заслуговує на увагу і може бути використаний в Україні з урахуванням внутрішніх особливостей, національних, культурних та інших відмінностей.

Література

- Березівський П.С. Економічна ефективність скотарства та шляхи її підвищення / Березівський П.С. – Львів : Українські технології, 1998. – 156 с.
- Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України / Ільчук М.М. – К. : Нічлава, 2004. – 312с.
- N. Herald. World dairy prices predicted to fall [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dairy.com
- Faostat statistics. Livestock primary and processed [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.faostat.fao.org
- USDA report. Milk cows and production [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.usda.gov/wps/portal/!ut/p/

Надійшла 05.12.2009

УДК 339.564:633.11

К. Г. РОГОЗА
НУБіП України

УКРАЇНСЬКЕ ЗЕРНО НА ЕКСПОРТ: ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ПРОБЛЕМИ

Розглядається актуальне питання експорту зерна в контексті відновлення членства України в Міжнародній раді по зерну та відносин держави із зернотрейдерами.

The actual question of export of grain is examined in the context of proceeding in membership of Ukraine in the International council of grain and relationships of the state with зернотрейдерами.

Ключові слова: експорт, зерно, Аграрний фонд, податок на додану вартість, зернотрейдери.

Постановка проблеми та аналіз основних публікацій. Ринок зерна, як внутрішній так і зовнішній, і суміжні з ним ринки були і залишаються одними із найважливіших ринків держави. Важливість їх нормального функціонування особливо посилюється зараз, коли вітчизняна агропромислова галузь стає

одним із вирішальних інструментів не тільки у подоланні кризових явищ в економіці, а й стратегічною ланкою гідної участі України у світовій економічній конкуренції.

Дослідженню питань розвитку аграрної економіки, світового й вітчизняного зернового підкомплексу та ринку зерна присвячені праці вчених-економістів: В.Г. Андрійчука, С.С. Бакая, В.І. Бойка, П.І. Гайдучького, В.М. Гейця, О.В. Захарчука, В.Н. Зимовця, С.М. Кваші, І.В. Кобути, М.Г. Лобаса, І.І. Лукінова, В.В. Милосердова, З.П. Ніколаєвої, Б.Й. Пасхавера, В.Ю. Протасова, П.Т. Саблука, В.Ф. Сайка, В.П. Ситника, О.О. Сторожука, Л.М. Худолій, О.М. Шпичака та ін.

Мета дослідження. Дослідити ситуацію та існуючі проблеми відносно експорту зерна в Україні.

Виклад основного матеріалу. Існують щорічні претензії єгиптян до українського зерна, і українське збіжжя вважають неякісним, але чи є це правдою? Виходить, що хтось хоче, щоб усі так думали, а справжню причину – приховують. Наші урядовці минулого року навіть самостійно перевірили усі кораблі зі збіжжям і виявилось, що партії відповідали контрактам.

Отже, претензії не мають підстав. І єгиптяни чомусь з року в рік підривають довіру до українського зерна у світі. Аналітики вважають, причина дуже проста. Котрійсь з країн хочеться заволодіти ринком – продавати власне зерно до тої ж Північної Африки, куди наразі продає Україна. Представник великої зернотрейдингової компанії навіть повідомив, що справа у єгипетських переробниках. У них досить сильне лобі, а на їхні інтереси можуть впливати компанії з інших країн. Тобто наші конкуренти. Заступник міністра аграрної політики Анатолій Скорченко порадив сприймати такі спроби недобросовісної конкуренції спокійно. Хоча насправді подібні суперечки повинні вирішуватись на міжнародному рівні. До того ж і український зернотрейдер з боку держави практично ніяк не захищений. Вона спокійно ставиться до всього у момент, коли той втрачає ринки для експорту.

В сусідній Росії, наприклад, держава навпаки обома руками хапається, щоб вигризти хоча б якусь частку ринку. І створення так званого «зернового пулу» це доводить. «Зерновий пул» — організація для проведення спільної політики на ринку зерна за участю України, Росії та Казахстану, ідею створення цієї організації уряду країн обговорювали вже кілька років. Очікувалося, що її створення дозволило б проводити єдину цінову політику на світовому ринку, насамперед через використання чорноморських портів України для перевалювання зерна та нарощування обсягів виробництва продукції. Від ідеї створення цієї організації Європа та США завжди були не в захваті, Україна є членом СОТ, а Росія та Казахстан в цю організацію не входять.

Зараз вже не лише експерти, а й урядовці та бізнесмени підтверджують: для України такий союз не вигідний, а ось для Росії – дуже.

У випадку створення такого пулу частина наших портів, вагонів та іншого буде працювати на російських та казахських трейдерів – тобто українці конкуруватимуть у власній країні з іноземцями – відзначають у зернотрейдинговій компанії. Тим часом на Всесвітньому зерновому форумі у Санкт-Петербурзі міністр сільського господарства Російської Федерації Олена Скриннік заявила, що Росія у найближчі роки буде стрімко нарощувати зерновий експортний потенціал.

Важливим кроком для покращення позицій України на міжнародному ринку зерна стало відновлення членства в Міжнародній раді по зерну у вересні цього року. Уряд України прийняв рішення про повноправне членство і співпрацю з цією організацією. В даний час Україна офіційно стала повноправним членом організації, повністю сплативши всі членські внески, у тому числі на 2009/10 роки. Міжнародна Рада по зерну - міжурядова організація, що займається питаннями торгівлі зерном. Рада спостерігає за здійсненням Конвенції про торгівлю зерном 1995р. Секретаріат МРЗ, що базується в Лондоні з 1949 р., обслуговує також Комітет з продовольчої допомоги, заснований відповідно до Конвенції про надання продовольчої допомоги 1999. В даний момент членами ради є такі країни, як Аргентина, Австралія, Канада, ЄС, Індія, Казахстан, Туреччина, Україна і Сполучені Штати, Алжир, Болівія, Кот-д'Івуар, Куба, Еквадор, Єгипет, Іран, Японія, Кенія, Корейська Республіка, Марокко, Норвегія, Пакистан, Панама, РФ, Південна Африка, Швейцарія, Туніс, Ватикан.

Офіційно наша держава значилася членом цієї організації ще 4 роки тому, але через несплату членських внесків Україна не була задіяна в рішенні зернових питань у світовому масштабі, хоча й входить у трійку найбільших експортерів зернових у світі. Зараз українське зерно одне з найдешевших у світі через низьку якість, щоб завоювати нові ринки треба через Раду лобювати свої інтереси, кажуть наші аграрії. Вступ є позитивним не тільки для України, але й для самої Ради, насамперед через обмін інформацією, адже уряди країн учасників обмінюються інформацією про зернові ринки. Хоча більшість експертів й схиляються до думки, що вступ у Раду - це скоріше іміджевий крок для держави, але активна участь у діяльності Міжнародної ради по зерну допоможе Україні закріпити й навіть підсилити свої позиції на експортних ринках. Наприклад, ООН проводить тендери на значні поставки зерна в країни Африки серед держав учасниць, один такий тендер вітчизняні експортери вже виграли. На 24.09.09 на експорт вже було законтрактовано 8 мільйонів тонн пшениці, і надалі обсяги повинні зростати.

Урожай пшениці цього року Україна очікує на рівні 42 мільйонів тонн. Експерти запевняють - цього обсягу буде досить для забезпечення внутрішнього ринку й істотних обсягів експорту. Правда, прибутки зернотрейдерів і аграріїв будуть залежати від попиту на міжнародних ринках.

Зміна розрахунків, за словами експертів, базується на очікуваннях зменшення внутрішнього споживання до 12-ти мільйонів тонн. Тому експорт пшениці може досягти 8,5 мільйона, фуражних зернових - понад 9 мільйонів тонн. У цілому, за прогнозом, експортні можливості зростуть на півмільйона тонн, а додатковий дохід України складе в середньому 100 мільйонів доларів. Але аналітики відзначають: сума незначна, щоб вплинути на торговельний баланс [4]. До того ж цього року українські зернотрейдери можуть заробити на 10% менше, ніж у минулому. Причина - попит на продовольчу пшеницю у світі знизився.

Основною статтею доходів експортерів будуть олійні, кажуть експерти. Оскільки на ці культури попит стабільний, до того ж ціни протягом року істотно не коливалися. Що стосується зернових, на них експортери майже не заробляють. Цього року пропозиція на ринку занадто велика, а попит - незначний.

Аграрний фонд тепер зможе експортувати зерно. Так вирішив уряд. Але насправді Аграрний фонд навряд чи буде виступати експортером зернових, вважають у Мінагрополітики. Адже йому буде складно знайти покупців. І хоча уряд вже встановив квоту на експорт в обсязі 500 тисяч тонн зерна, фінансисти Мінагрополітики сумніваються в можливості реалізувати цей задум, адже ринок давно поділений між існуючими експортерами, також у Аграрного фонду немає кваліфікованих кадрів, їх треба готувати, або перекуповувати в тих самих зернотрейдерів. Повна залежність від бюджетного фінансування – основний недолік для державного експортера, перевагою це стане коли у бюджеті будуть гроші, на 2010 рік бюджет Аграрного фонду сягатиме майже двох з половиною мільярдів гривень, що на 40% більше ніж торік, але експортери кажуть, що якщо навіть гроші у фонді будуть їх і без експорту є на що витратити. Агрофонд повинен займатися згладжуванням цінових коливань на ринку, за високих цін надавати зерно з фонду, а за низьких скуповувати його у виробників. Разом з тим чиновники зазначають: за рахунок введення бартерних розрахунків із зернотрейдерами за неповернений ПДВ, Агрофонд легше позбудеться власних залишків зерна на складах. Начальник департаменту фінансів Мінагрополітики Григорій Зуб так коментує ситуацію з експортом зернових: не так просто аграрному фонду потрапити на цей ринок, покупця, щоб заплатив вам гарну ціну, ще ж знайти треба. Краща схема для Агрофонду сьогодні – це реалізація зерна зернотрейдером в рахунок відшкодування ПДВ, і не треба шукати покупця. Але існує й думка, що така урядова ініціатива корисна для зняття напруги на зерновому ринку, адже щороку міжнародних зернотрейдерів звинувачують у зниженні закупівельної ціни зерна в аграріїв, конкуренція збоку держави виявить реальну ситуацію на ринку.

Щодо ситуації з поверненням ПДВ експортерам натурою, за роки що не повертається ПДВ експортерам агропродукції уряд чомусь вирішив взятися за це саме зараз, у кризу. Хоча грошей у бюджеті немає не тільки на це. Тим більше бізнесмени вже звикли до таких боргів держави, а тому закладали ці 20% неповерненого податку в ціну продукту. Програвав, звичайно, виробник - за те ж зерно йому платили менше. Тепер є дві урядових постанови, у лютому й у вересні, що регламентують повернення боргу аграріям, сума якого вже досягла майже мільярда гривень [1, 2].

Український уряд розширив список продукції, що будуть одержувати експортери як відшкодування податку на додану вартість. Тепер зернотрейдером замість грошей з бюджету будуть пропонувати крім пшениці, жита й олії також борошно пшеничне й житнє. Благо, в Аграрному фонді цього добра досить - скуповували з 2008-го за високими цінами з метою підтримання вітчизняного виробника й недопущення обвалу ринку.

Зараз заборгованість по відшкодуванню ПДВ експортерам зерна досягає мільярда гривень. При цьому зернотрейдери відзначають, що запропонована товарна форма компенсації їм не вигідна. Адже є різниця між ціною Аграрного фонду й ринковою, а при необхідності зберігання й продажу собівартість зерна росте. У результаті, при перерахуванні суми боргу ПДВ на хліб експортери недоодержують 20%.

А нещодавно 20% відшкодування ПДВ було гарантованим доходом для них. Зараз же через затримку - свій прибуток вони намагаються одержати шляхом заниження закупівельних цін на внутрішньому ринку.

Схема начебто б досить проста - будь-який експортер може подати на повернення його боргу по ПДВ і вибрати для себе за це відповідний товар. Звичайно, потрібно пройти кілька установ: і міністерство агрополітики, і казначейство, і Агрофонд, і податкову інспекцію. До слова, саме на цих "проходженнях", вважають аналітики з податкового ринку, бізнесмени будуть втрачати кошти. Адже за все оформлення будуть брати гроші.

Але найбільше, кажуть фінансисти, трейдери втратять на різниці цін. Адже в постанові уряду написано: ціна продукції формується як середньозважена по останнім трьом торговельним сесіям української АгроБіржі. Аналітик агроринку Сергій Феофілов каже: ці ціни хоч і в цілому відповідають ринковим, але вони трохи вище за них. До того ж він нагадує: українські Агробіржі зараз є структурними елементами державного регулювання. І виходить, там навряд чи мають місце закони справжнього ринку.

Крім того, зерно, що вони приймуть у рахунок неповерненого ПДВ, можна буде продати тільки десь у квітні - коли буде попит і ціни трохи підростуть. А до цього моменту його потрібно тримати в елеваторах - і сплачувати значні суми.

Але незважаючи на це підприємці таки погоджуються на умови держави й переоформляють зерно. За станом на 11 вересня біржових контрактів уже було укладено майже на два з половиною мільярда гривень.

За словами аналітика по податкових питаннях Леонід Рубаненко, якщо більшість експортерів погодяться зараз на таку схему, вони потім будуть самі себе кусати, тому що в наступному році живі кошти взагалі не будуть повертати. Хоча трейдери навряд чи до цього прислухаються. "Краще синиця в руках, ніж журавель у небі", - метафорично відповідає Микола Компанець, представник Міжнародної зернотрейдингової компанії. На його думку майже всі експортери за винятком одного-двох погодяться на таку схему. Це вигідніше, ніж чекати роками грошей. До слова, уже з лютого-березня цього року в такий спосіб переоформлений мільйон триста тисяч тонн зерна [5].

В Мінагрополітики також на бартерній пропозиції особливо не наполягають, говорять що ця справа добровільна, можна чекати відшкодування ПДВ грошима, коли прийде час.

Отже, для уряду схема повернення ПДВ - досить вигідний крок, і експортерів нібито заспокоїти, і зависле зерно вигідно збути, і якісь гроші заробити. І це, звичайно - за рахунок когось. У цьому випадку українських бізнесменів, а в кінцевому - українських виробників. Адже вони, як уже вище пояснювалося, від таких змін страждають найбільше. А цього разу можуть піддатися ще більшому ризику, адже якщо трейдери приймуть зерно з Агрофонда в рахунок боргу по ПДВ, це може спровокувати зменшений попит на внутрішньому ринку - і як наслідок - обвал цін. У результаті знову отримаємо бідних селян і недоврожай агропродукції.

Мінагрополітики готується почати самостійно експортувати державне зерно. По приватних схемах. Наразі уряд розглядає питання створення державного зернотрейдера для експорту врожаю за рубіж. Поки ж ця компанія повинна допомогти заощаджувати бюджетні засоби, замість того, щоб стати помічником влади в просуванні політичних і економічних інтересів країни закордоном.

Міністерство аграрної політики розробило проект постанови Кабміну про створення державної компанії «Зерно України». За словами міністра Юрія Мірошнича, така структура змогла б поставляти за рубіж біля двох мільйонів тонн зерна. І в такий спосіб «заощаджувати бюджетні кошти». Про зарібок для держави міністр поки говорити не поспішає.

Ця компанія буде працювати як оператор на внутрішньому ринку для підтримки стабільних цін на зерно, а також зможе продавати частину продукції на зовнішній ринок.

Поки ж головні зусилля ініціаторів «Зерно України» спрямовані на «вибивання» для компанії потужностей по зберіганню й перевалки зерна, якими сьогодні володіє ГАК «Хліб України» і Держрезерв. Але цей процес йде непросто - за цими компаніями стоять теж потужні групи лобістів. Про що може говорити також той факт, що їм вдалося домогтися від уряду експортних прав для Аграрного фонду.

Експерти відзначають, що для України найбільш вигідним був би варіант, коли державним зерном на зовнішніх ринках торгувала б приватна компанія. Вона продає врожай по заявленій урядом ціні й одержує за це свої 10-12% комісії. Такий собі варіант комівояжера. На умовах відбору на відкритому конкурсі по окремих партіях. Це якщо існує гостра необхідність це зерно продавати. Але в українській державі такої гострої необхідності позбутися від урожаю немає. Це з успіхом роблять приватні трейдери. А от уряд міг би використати свій ресурс для досягнення більш стратегічних цілей.

Література

1. Про затвердження Порядку придбання у 2009 році суб'єктами господарювання (експортерами зерна) зерна з державного продовольчого резерву: постанова: [прийнята Кабінетом Міністрів України 4 лютого 2009 р. № 86].
2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України : постанова: [прийнята Кабінетом Міністрів України 4 лютого 2009 р. № 86 23 вересня 2009 р. № 1001].
3. Про виконання розпорядження Кабінету Міністрів України : наказ: [ухвалено Міністерством аграрної політики 01.07.2009 № 753-р]17.07.2009 № 505.
4. Експорт зернових зростає на півмільйона тонн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ubr.ua/fullnews/ukr/eksport_zernovyh_vozrastet_na_polmilliona_tonn-26802
5. Мітіна О. Натура за ПДВ грошей не замінить [Електронний ресурс]. / Мітіна О. – Режим доступу : http://ubr.ua/fullnews/ukr/natura_za_nds_deneg_ne_zamenit-26194
6. Школяренко Ю. Чиновники обещают давать взятки [Електронний ресурс]. / Школяренко Ю. – Режим доступу : <http://ua.proua.com/analytic/2009/10/26/113135.html>

Надійшла 17.11.2009